

Uudet oikeudet internetissä: mistä ne tulevat ja keitä ne velvoittavat?

RIKU NEUVONEN & KARI KARPPINEN

Viestinnän sääntelyä koskevan keskustelun ytimessä ovat viimeisten kahden vuosikymmenen ajan olleet yksilön oikeudet. Koskaan aiemmin historiassa ei yksittäisillä ihmisillä ole ollut yhtä laajoa mahdollisuuksia julkaista, levittää ja vastaanottaa erilaisia sisältöjä kuin nyt, digitaalisten julkaisualustojen aikakaudella. Keskustelu yksilön oikeuksista liittyy julkisuudessa ja tutkimuksissa esitettyihin huoliin sisältöjen ja julkisen keskustelun portinvartijoiksi nousseiden alustojen vallasta ja niiden aiheuttamista uhista yksilön autonomialle (esim. Zuboff 2019). Maksuttoman julkaisukanavan vastineeksi käyttäjät joutuvat solmimaan alustojen kanssa sopimuksen, joka antaa niille luvan yksityisyyden alaan kuuluvien tietojen hyödyntämiseen liiketoiminnassa sekä julkisen keskustelun ohjaamiseen muun muassa suodattamalla ja kuratoimalla sisältöjä salatuilla algoritmeilla.

Kansalaisten ja käyttäjien oikeuksien korostumisen voi nähdä vastareaktiona digitaalisten alustojen lisääntyvään valtaan ja pyrkimyksenä määritellä yleismaailmallisia periaatteita verkon ja digitaalisen median sääntelyn tueksi. Kutsumme tätä keskusteluilmapiiriin muutosta *internetin sääntelykäänteeksi*, joka tarkoittaa valtioiden ja ylikansallisten toimijoiden lisääntynyttä halua ja kykyä säännellä internetin toimintaa (esim. Flew 2021). Esimerkiksi Euroopan

unionissa on korostettu tarvetta rakentaa euroopalaiseen arvopohjaan ja perusoikeuksiin tukeutuvaa lähestymistapaa ”digitaalisen siirtymän” ohjaamiseksi. Osana ”digikompassiksi” kutsuttua ohjelmaa Euroopan komissio julkaisi alkuvuodesta 2023 digitaalisia oikeuksia ja periaatteita koskevan julistuksen, jonka toivotaan toimivan ohjenuorana niin päättäjille kuin yrityksille niiden käsitellessä uuden teknologian herättämiä kysymyksiä (Euroopan komissio 2022 ja 2023). Samanlaisia oikeuksien ja periaatteiden julistuksia ovat julkaisseet viime vuosina lukuisat muut valtiolliset, alueelliset ja ylikansalliset toimijat ympäri maailmaa (esim. Pettrachin 2018; Redeker ym. 2018). Myös monet kansalaisjärjestöt ovat profiloituneet puolustamaan kansalaisten oikeuksia verkossa (Celeste 2022).

Tutkimuskirjallisuudessa näihin aloitteisiin on viitattu *digitaalisen valtiosääntöistymisen* (engl. *digital constitutionalism*) käsitteellä (esim. De Gregorio 2022; Celeste 2022; Redeker ym 2018). Tällöin ajatuksena on, että erilaiset oikeuksien ja periaatteiden julistukset ovat osa prosessia, jossa kansalaisyhteiskunnasta nousevat vaatimukset ensin muotoutuvat diskursiivisesti ja saavuttavat poliittisen hyväksynnän ennen kuin ne asteittain institutionalisoituvat varsinaisiksi oikeudellisiksi periaatteiksi tai yleisesti hyväksytyiksi eettisiksi normeiksi. Valtiosääntöistyminen ei siis tässä

viittaa ainoastaan perustuslakiin vaan laajemmin tarpeeseen määrittää perusarvoja ja yleismaailmallisia poliittisia suuntaviivoja internetin sääntelylle.

Puhe oikeuksista on kuitenkin usein luonteeltaan monitulkintaista, ja oikeuksiin vetoaminen on helpompaa kuin niiden määrittely. Oikeuksista puhutaan usein abstraktilla tasolla ja niillä saatetaan viitata niin olemassa oleviin ihmisoikeuksiin, kuten sananvapauteen, kuin uusiin muotoutumassa oleviin oikeuksiin, jotka liittyvät esimerkiksi datan hallintaan, sen läpinäkyvyyteen ja siihen pääsyyn. Alustojen vallan rajaamisesta ja yksilön oikeuksien puolustamisesta digitaalisessa ympäristössä vallitsee laaja konsensus, mutta oikeuksien määrittelystä, tulkinnasta, normatiivisesta perustasta ja valvonnasta on sen sijaan monenlaisia käsityksiä. Keskustelussa onkin kyse myös siitä, mitä oikeuksia korostetaan ja millä tavoin sekä millaisia tavoitteita kulloisellakin kehystyksellä haetaan (Meriläinen 2014). Oikeudet voidaan ymmärtää oikeusjärjestelmään kuuluviksi säännöiksi, joilla on vahva normatiivinen perusta, tai luonteeltaan poliittiseksi retoriikaksi, jonka avulla yritetään perustella uusia normatiivisia periaatteita.

Tässä puheenvuorossa tavoitteemme on selvittää käsitteellisesti tämänhetkistä keskustelua digitaaliseen maailmaan liittyvistä oikeuksista. Pohdimme, miksi digitaalisen maailman ongelmista puhutaan nimenomaan oikeuksien kielellä, mihin erilaiset oikeudet perustuvat ja kenen velvollisuus on huolehtia oikeuksien toteutumisesta. Entä liittykö puheeseen yksilön oikeuksista katteita, ja voiko kaikki digitaaliseen viestintään liittyvät yhteiskunnalliset tavoitteet pukea oikeuksien kielelle?

Miksi uudet aloitteet kehystetään oikeuksiksi?

Erilaiset yhteiskunnalliset tavoitteet tapaavat saada suuremman painoarvon, kun niistä puhutaan nimenomaan oikeuksina. Perus- ja ihmis-oikeudet tarjoavat symbolisesti vahvan ja laajasti hyväksytyyn normatiivisen perustan keskustelulle viestinnän sääntelystä. tällä kytkennällä

ja kehystämällä on pitkät perinteet valistuksen ajan ihmisoikeusjulistuksista lähtien. Nämä oikeudet saivat normatiivisen muotonsa kansainvälisissä sopimuksissa ja valtiosääntöjen perusoikeusluetteloissa erilaisten poliittisten prosessien tuloksena.

Vaikka oikeudet ovat vahvimmissa normatiivisessa merkityksessään nimenomaisesti poliittisia saavutuksia, perus- ja ihmisoikeuksiin liittyy ajatus epäpoliittisuudesta. Ne mielletään usein ideologioiden, päivänpolitiikan tai tavanomaisen hallinnon ylläpuolelle, eräänlaisiksi ideaaleiksi (esim. Moyn 2012). Vetoaminen oikeuksiin on vakuuttavampaa kuin tavallisten poliittisten tavoitteiden perusteleva, vaikka sinällään keskustelussa olisikin kyse aivan samoista asioista.

Ihmisoikeudet eivät kuitenkaan tarjoa aukontaa tai pysyvää järjestelmää, josta voisi johtaa ratkaisuja digitaalisen maailman konkreettisiin ongelmiin. Ihmisoikeudet ovat omana aikanaan sopimuksiin kirjattuja ideaaleja, jotka vaikuttavat toiminnassamme arvoina ja ohjaamalla muuta sääntelyä. Oikeuksien määrittely ja tulkinnat ovat historiallisesti rakentuneita ja muuttuvia. Tällöin ”uusien” oikeuksien muodostumiseen ja vakiintumiseen kytkeytyy aina monenlaisia yhteiskunnallisia arvoja ja periaatteita sekä eri toimijoiden intressejä ja valtasuhteita (esim. Celeste 2022; Karppinen & Puukko 2020). Tästä syystä myös tutkimuksessa on syytä pohtia, mistä oikeudet tulevat, miten niitä oikeutetaan ja minkälaisia ristiriitoja niiden tulkintaan liittyy.

Viestinnän ja keskustelelevan demokratian oikeudellinen kehystäminen

Yleiskielessä oikeudet liitetään asioihin, joita voidaan vaatia ja toteuttaa konkreettisesti. Tässä mielessä erilaiset tavat puhua oikeuksista ovat myös tapoja tiettyjen hyviksi käsitettyjen asioiden poliittiseen edistämiseen oikeuksiksi muotoiltuina. Viestintään ja informaatioon liittyvistä oikeuksista puhutaan usein kokonaisuuk-sina kuten viestinnälliset oikeudet, digitaaliset oikeudet tai episteemiset oikeudet. Puhuttaessa

viestinnällisistä oikeuksista keskiössä ovat usein muun muassa yksilön tiedonsaanti ja osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun (Horowitz ym. 2019). Toisen kehysten muodostavat *digitaaliset oikeudet* ja periaatteet, joilla tarkoitetaan yksilön oikeuksia etenkin suhteessa dataan, alustoihin ja digitaaliseen toimintaympäristöön (esim. Karppinen & Puukko 2020). Uusin kehystys liittyy *episteemisten oikeuksien* käsitteeseen, jolla tarkoitetaan oikeutta tietää sekä tätä oikeutta tukevia yhteiskunnallisia käytäntöjä (Watson 2021; Horowitz ym. 2023). Kyse on osittain päällekkäisistä kokonaisuuksista, mutta eri lähestymistavoilla pyritään kehystämään oikeuksista käytävää keskustelua tietyllä tavalla ja painottamaan tiettyjä oikeuksia.

Internetiin liittyvien oikeuksien poliittisuutta ilmentää myös keskustelun painopisteiden muutos verkon alkuajoista nykyiseen teknologiajättien vastustukseen. Alkuvaiheessa keskustelu oikeuksista painottui Yhdysvalloissa, YK:ssa ja Euroopassa liberaaleihin vapausoikeuksiin ja erityisesti sananvapauteen, jolloin ihmis-oikeuspuheella vastustettiin pyrkimyksiä säännellä internetiä ja sen kehitystä (esim. Kreiss 2015). Osansa keskusteluun ovat tuoneet kyberutopistit ja -libertaarit, jotka ovat pitäneet verkkoa kokonaan valtioiden ja kansainvälisen oikeuden ulkopuolisena vapauden tilana (esim. Barlow 1996). Vapausajattelun ohella taustalla oli pyrkimys mahdollistaa internetin tehokas hyödyntäminen yritystoiminnassa. Tätä uusliberalistiseen talouspolitiikkaan kytkeytyvää vapauden eetosta voidaan pitää sääntelykeskustelun ensimmäisenä aaltona. Vapausajatteluun nojaten sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa säädettiin internetin eri toimijoille vastuuvapaus kolmansien osapuolien tuottamasta sisällöstä, jos toimija ei erityisen aktiivisesti osallistunut sisällön muokkaamiseen. Tätä vastuuvapautta ovat hyödyntäneet erilaiset välitys- ja tallennuspalvelut sekä hakukoneet ja sosiaalisen median alustat, vaikka ne tosiasiallisesti vaikuttavat merkittävästi sisältöjen näkyvyyteen.

Sääntelykeskustelun toisessa aallossa on noussut esiin positiivisten oikeuksien ulottaminen tietoverkkoihin. Positiivisilla oikeuksilla

tarkoitetaan tässä yhteydessä toisen maailmansodan jälkeen vahvistuneita vaateita valtion aktiivisesta roolista kansalaisten tiedonsaannin ja median moniarvoisuuden turvaamisessa esimerkiksi yleisradiotoiminnan tai mediatukien avulla (esim. Kenyon 2021). Tässä mielessä puhutaan esimerkiksi pääsystä internetiin kaikille kuuluvana ihmisoikeutena (Maroni 2022).

Kolmannen aallon muodostavat viimeaikaiset pyrkimykset säännellä sosiaalisen median alustojen valtaa (esim. Flew 2021). Tämän käänteen taustalla vaikuttavat paitsi alustoihin liitetyt skandaalit myös keskustelu esimerkiksi disinformaatiosta uhkana demokratialle ja yksilöiden autonomialle. Erityisesti sosiaalisen median alustat ovat hallitsevassa asemassa suhteessa muihin joukkoviestintään. Alustat hyödyntävät eri tavoin muuta joukkoviestintää ja käyttäjiä. Tämä on johtanut taloudellisiin ja oikeudellisiin ongelmiin, joita on haluttu ratkaista sääntelyn keinoin.

Kohdatut ongelmat, oikeuksien loukkaukset ja skandaalit ovatkin tuottaneet poliittisen tilanteen, jossa alustoja voidaan säännellä. Poliittisen tahtotilan vallitessa Euroopan unioni – keskeisimpänä toimijana Euroopan komissio – on voinut ottaa käyttöön asetusten (GDPR, DSA, DMA) kaltaisia tehokkaita sääntelykeinoja. Tämä on yhdenmukaistanut sääntelyä ja mahdollistanut tehokkaat seuraamukset, esimerkiksi liikevaihtoihin sidotut sakot. Sananvapauden ja kyberutopistien vapauseetoksen rinnalle on näin tuotu vastuujattelu, jossa alustat ovat vastuussa demokratialle, yhteiskunnalle ja ihmiskunnalle kokonaisuutena. Alustojen vastuun kääntöpuolena on korostunut niiden asema sananvapauden tosiasiallisina sääntelijöinä ja käyttäjien oikeuksien toimeenpanijoina (esim. Helberger 2020).

Yksi esimerkki sääntelykäänteestä on Euroopassa ihmis- ja perusoikeuksien ulottaminen globaaliin toimintaan esimerkiksi EU:n tietosuoja-asetuksen (GDPR) kautta. Tietosuoja-asetus on jo asettanut standardin tietosuojalle ja samaa vaikutusta toivotaan myös niin kutsutun digipaketin (DSA, DMA ja valmistelussa olevat säädökset) muilta säännöksiltä. Näin erityisesti EU:n perusoikeuksilla on konkreettisia vaikutuksia internetin toimintaan. Toisaalta monet

autoritaariset valtiot pyrkivät entistä voimakkaampaan verkon valvontaan – tämäkin osoitukseksi valtioiden ottamasta aiempaa laajemmasta roolista internetin hallinnassa. Länsimaisen kehityksen seurauksena käyttäjät ovat saaneet oikeuksia ja alustoille on asetettu velvollisuuksia.

Oikeudet ja niiden velvoittavuus normatiivisessa merkityksessä

Oikeudet voidaan käsittää monella tavalla: niitä voi tarkastella noudatettavina sääntöinä ja periaatteina (Dworkin 1977; Alexy 1994) tai tiukemmin nimenomaan oikeuksina johonkin (Hohfeld 1913). Jälkimmäisen käsityksen mukaan sananvapaus ja muut ihmis- ja perusoikeudet ovat vapauksia, jotka seuraavat kiellon puuttumisesta. Vapaus on velvollisuuden puutetta eli esimerkiksi valtiolla ei ole oikeutta vaatia yksityistä toimijaa julkaisemaan vain valtion kannalta suotuisia uutisia. Ihmis- ja perusoikeusajattelussa sovellettujen Ronald Dworkinin ja Robert Alexyn teorioissa oikeudet ovat sen sijaan sääntöjä tai periaatteita. Dworkin korostaa myös poliittista ulottuvuutta, jolla hän tarkoittaa pyrkimystä yhteiseen hyvään eli jonkinlaista tavoitetta tai politiikkaa (*policy*). Sääntöjen luonne on sitova, ja niiden pohjalta tehty ratkaisu on binäärinen, kun taas periaatteita voidaan soveltaa erilaisilla intensiteeteillä. Näin ollen voisi sanoa, että internetin uusilla oikeuksilla tarkoitetaan pikemminkin toimintaa ja tulkintaa ohjaavia periaatteita – tai tavoitteita – kuin varsinaisia sääntöjä, Alexyn ja Dworkinin käyttämässä merkityksessä.

Oikeuksista käydyt analyttiset keskustelun klassikko on Wesley Newcomb Hohfeldin (1913) analyttinen teoria oikeudellista suhteista. Tämän suhteisiin perustuvan jaottelun mukaan oikeus on vaatimus jonkin asian suhteen, esimerkiksi vaatimus, että sananvapauden perusteella valtio ei ennakolta puutu yksityisen toimijan viestintään. Oikeuteen kuuluu myös kompetenssi eli kelpoisuus päättää oikeuden käytöstä, johon muut tahot ovat sidottuja. Hohfeldiläisen analyysin perusteella olennainen kysymys on, velvoittaako oikeus jotakin tahoa toimimaan oikeuden edellyttämällä tavalla. Lani Watson

(2021) on käyttänyt episteemisten oikeuksien hahmotelmassaan nimenomaan Hohfeldin mallia. Sen vahvuutena on analyttinen selkeys ja erilaisten normien tuomien valta-asetelmien havainnollistaminen.

Useimmat esitykset uusiksi oikeuksiksi tai periaatteiksi eivät tavoita Hohfeldin tarjoaman näkökulman analyttistä yksityiskohtaisuutta. Usein esityksissä jää määrittelemättä, ketä oikeus velvoittaa tai mistä seuraa oikeuden legitimitettiin saati sen täytäntöönpanokelpoisuus. Tällaisia periaatteita on viime vuosina pyritty määrittelemään lukuisissa internetin sääntelyyn liittyvissä julistuksissa. Sekä yhteiskuntatieteilijät että oikeustieteilijät ovat tutkineet internetiin liittyviä oikeuksien julistuksia (esim. Pettrachin 2018; Redeker ym. 2018; Celeste 2022). Tutkimusten mukaan useimpien näiden julistusten keskiössä ovat ydinperiaatteet, kuten sananvapaus, oikeus yksityisyyteen sekä pääsy internetiin oikeutena. Yksimielisyys kuitenkin heikkenee sitä mukaa mitä yksityiskohtaisempiin asioihin julistuksissa otetaan kantaa (esim. Pettrachin 2018, 350).

Yksi kysymys keskustelussa digitaalisista oikeuksista liittyy siihen, korostetaanko olemassa olevien ihmisoikeuksien toteutumista verkossa vai tarvetta laajentaa oikeuksia tai muodostaa kokonaan uusia oikeuksia tai jopa uutta oikeuksien paradigmaa. Esimerkiksi kansalaisten oikeuksia puolustava järjestö Electronic Frontier Finland (Effi) on kritisoinut EU:n digitaalisten periaatteiden julistusta siitä, että se ei selkeästi viittaa aikaisempiin ihmisoikeussopimuksiin ja -julistuksiin eikä siten ankkuroi tavoitteitaan olemassa oleviin ihmisoikeusinstrumentteihin, mikä mahdollistaa tavoitteiden vaihtelevan tulkinnan (Effi 2022).

Erilaisia digitaalisten oikeuksien julistuksia tutkinut Edoardo Celeste (2022) on valinnut neljäkymmentä laajinta esitystä digitaalisiksi oikeuksiksi noin kahdestasadasta julistuksesta. Celeste jätti pois suppeammat yhteen oikeuteen (esim. sananvapaus) keskittyvät oikeudet, eikä hänen tutkimuksensa lähtökohtana ole osoittaa normatiivista tai oikeudellista sitovuutta. Celestelle julistusten suurin merkitys on toimia internetin monikerroksista sääntelyä ohjaavina

”majakoina”, joiden avulla voidaan tulevaisuudessa muotoilla yhä vahvempia ja sitovampia normeja eri tasoilla. Tämä lähestymistapa jättää tilaa erilaisille instrumenteille ja poliittiselle keskustelulle. Samalla voi kysyä, onko syytä puhua nimenomaan oikeuksista vai olisiko parempi puhua periaatteista tai politiikoista.

Internetin perustuslaki?

Keskustelu niin sanotusta digitaalisesta valtiosääntöistymisestä jakautuu kahteen linjaan. Yksi paradigma korostaa yhteiskunnan jakautumista toisistaan erillisiin valtiosääntösystemeihin: tässä kehikossa ajatellaan, että yritysten, kansainvälisten järjestöjen ja internetin käyttäjien luomien normien kautta muodostuu eräänlainen ”internetin valtiosääntö”, jolla on jopa normatiivista merkitystä (esim. Kadelbach & Günther 2011). Osittain tähän keskusteluun liittyy oikeudellinen puhe ja kehystys. Tällöin voidaan esimerkiksi ajatella, että vaikkapa Facebookin käyttöehdot ja sisäiset säännöt muodostaisivat ”Lex Facebookin” (Bygrave 2015) tai Facebookin ja Instagramin ylin valvontaelin *Oversight Board* olisi Facebookin korkein oikeus (Klonick 2020). Erillisten järjestelmien keskustelulle on tyypillistä kehystää internetin yleiset ja alustaryitysten säännöt oikeudellisesti ja antaa niille vahva normatiivinen merkitys, minkä pohjalta niistä voidaan ajatella syntyvän internetin perustavanlaatuiset normit. Oikeudellisesta näkökulmasta tässä digitaalisen valtiosääntöistymisen muodossa sivuosaan jäävät institutionaalisen valtiosäännön osa-alueet eli instituutiot, vallanjako ja niin sanottu kompetenssi-kompetenssi eli säännöt siitä, kuinka valtiosääntöä muutetaan.

Toisessa paradigmassa puolestaan korostetaan valtioiden merkityksen kasvua. Tässä katsannossa esimerkiksi Oreste Pollicino (2021) ja Giovanni de Gregario (2022) ovat analysoineet, kuinka perinteiset sääntelijät (valtiot ja EU) ovat lainsäädännön ja tuomioistuinratkaisujen kautta ottaneet haltuun internetin avoimen sääntelytilan. Laajemmin esimerkiksi Matthias Kettemann (2020) on kattavassa internetin oikeudellisia normeja selvittävässä tutkimuksessaan todennut,

että se mikä on laitonta verkon ulkopuolella, on laitonta myös verkossa. Keskeisin ongelma onkin säännösten voimaannpano globaalissa verkko-ympäristössä. Samalla on huomattava, että useat valtiot kykenevät muodostamaan – ja osa on jo muodostanut – internetiin oman sääntelyalueensa (Sivets 2022). Eräänlaisena väliinputoajana kahden mallin välissä on Edoardo Celesten esitys digitaalisista oikeuksista kehityksen suuntaviivoina. Tähän kolmanteen paradigmaan voidaan lukea myös EU:n varsin väljä julistus digitaalisista oikeuksista ja periaatteista.

Tulevaisuuden suuntaviivoja: hajanaisia esityksiä vai oikea liike?

Keskustelussa kansalaisten digitaalisista oikeuksista korostuu usein globaalin kansalaisyhteiskunnan ja kansainvälisten julistusten rooli uusien oikeuksien muodostumisessa. Puhe digitaalisesta valtiosääntöistymisestä ja globaalista digitaalisten oikeuksien liikkeestä saattaa kuitenkin sisältää turhan optimistisia oletuksia siitä, miten kansalaisyhteiskunnasta nousevat normit institutionalisoituvat ja vakiintuvat sääntelyä ohjaaviksi normeiksi. Voidaan kysyä, kenen ääni keskustelussa todellisuudessa kuuluu ja missä määrin julistukset heijastavat aitoa globaalia konsensusta digitaalisista perusarvoista. Vaikka digitaalisia oikeuksia ajavat kansalaistoimijat mieltävät itsensä osaksi laajempaa globaalia liikettä, ne myös korostavat tavoitteiden moninaisuutta ja hajanaisuutta (Puukko 2023). Todellisuudessa keskusteluun sääntelyn periaatteista liittyy ristiriitaisia valtiollisia ja taloudellisia tavoitteita, jotka hankaloittavat poliittisen konsensuksen muodostumista uusista sitovista oikeuksista.

Vaikka internet muodostaa virtuaalisen tilan, sen perustan muodostava infrastruktuuri on konkreettisesti olemassa olevien valtioiden alueella. Myös internetissä toimivat yritykset ovat rekisteröityneet johonkin valtioon. Toiminta on näin ollen riippuvaista valtioista ja perinteisistä sääntelijöistä. Enemmistö nykyisen internetin suurista yrityksistä on yhdysvaltalaisia, jolloin suurimmat vaikutukset yritysten toiminnalle seuraavat Yhdysvaltojen kilpailuviranomaisten

päätöksistä. Esimerkiksi Alphabetin (ent. Google) tai Metan (ent. Facebook) pilkkominen tarkoittaisi paitsi taloudellisen toiminnan myös vallan uusjakoa.

Keskustelu oikeuksista ja periaatteista on kiistatta tervetullutta, sillä se kiinnittää huomion viestinnän sääntelyn perustaviin tavoitteisiin ja ihanteisiin. Monien tutkijoiden mukaan keskustelua vaivaa kuitenkin reaktiivisuus, äkilliset suunnanmuutokset ja reagoiminen erilaisiin agendalle nouseviin ongelmiin ilman kokonaiskuvaa sääntelyn perimmäisistä tavoitteista (Barrett ym. 2021; Karppinen & Neuvonen 2016). Keskustelu oikeuksista voi auttaa ankuroimaan keskustelua yleisempiin periaatteisiin yksittäisten teknologisten ongelmien sijaan.

Toisaalta keskustelua voitaisiin käydä myös muussa kuin oikeuksien kehityksessä. Erilaisten uusien oikeuksien määrittelyä poliittisten julistusten tasolla on kritisoitu muun muassa siitä, että se voi johtaa oikeuksien inflaatioon ja keskustelun pirstoutumiseen (Esim. De Hert & Kloza 2012). Oikeuksia korostavaa keskustelua on kritisoitu myös esimerkiksi liiasta yksilökeskeisyydestä ja kunnianhimon puutteesta. Samaan tapaan kuin kriittiset tutkijat ovat arvostelleet liberaalia ihmisoikeuspuhetta laajempien sosiaalisen ja taloudellisen oikeudenmukaisuuden teemojen huomiotta jättämisestä (esim. Moyn 2019), voidaan väittää, että digitaalisten oikeuksien julistukset pyrkivät vain rajoittamaan alustojen vallan haittavaikutuksia puuttumatta epätasa-arvoisiin rakenteisiin tai vallan keskittymiseen itsessään (esim. Cohen 2019). Nykyisiä sääntelypyrkimyksiä onkin kritisoitu siitä, että ne institutionalisoivat hallitsevien alustojen aseman tavalla, joka saattaa entisestään vahvistaa niiden valtaa (Helberger 2020).

Puhe yksilön oikeuksista ei aina myöskään tavoita viestintään liittyviä kollektiivisia kulttuurisia tai yhteiskunnallisia tavoitteita tai ota huomioon esimerkiksi digitaalisen teknologian kuormitusta maapallolle. Yhtenä vaihtoehtoisena lähestymistapana tutkimuksessa onkin puhuttu *dataoikeudenmukaisuudesta*, joka korostaa yksilön oikeuksien lisäksi voimakkaammin rakenteellisia valtasuhteita, tasa-arvoa ja esimerkiksi

feministisiä ja dekolonialistisia näkökulmia (Dencik ym. 2022; Puukko 2021).

Julistuksista ja niiden kehystyksestä riippumatta digitaalisista oikeuksista on tuskin lähi-aikoina löydettävissä globaalia konsensusta. Digitaaliseen viestintään liittyvien oikeuksien määrittely ja niiden punninta suhteessa muihin aihealueisiin, esimerkiksi turvallisuuteen tai taloudellisiin intresseihin, säilyvät kiistanalaisina kysymyksinä, jotka edellyttävät paitsi oikeudellista harkintaa myös poliittista keskustelua. ■

OTT, DOS. RIKU NEUVONEN *on julkisoikeuden yliopistonlehtori Tampereen yliopistossa*

VTT KARI KARPPINEN *on viestinnän yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa*

KIRJALLISUUS

- Alexy, Robert (1994) *Theorie der Grundrechte*. 2. painos. Suhrkamp, Frankfurt am Main.
- Barlow, John Perry (1996) *A Declaration of the Independence of Cyberspace*. <https://www.eff.org/cyberspace-independence>. Viitattu 3.2.2023.
- Bygrave, Lee Andrew (2015) *Internet Governance by Contract*. Oxford University Press, Oxford.
- Celeste, Eduardo (2022) *Digital Constitutionalism. The Role of Internet Bills of Rights*. Routledge, Lontoo.
- Cohen, Julie (2019) *Between Truth and Power*. Oxford University Press, Oxford.
- De Gregorio, Giovanni (2022) *Digital Constitutionalism in Europe: Reframing Rights and Powers in the Algorithmic Society*. Cambridge University Press, Cambridge.
- De Hert, Paul & Dariusz Kloza (2012) "Internet (access) as a new fundamental right. Inflating the current rights framework?" *European Journal of Law and Technology* 3:3.
- Dworkin, Ronald (1977) *Taking rights seriously*. Duckworth, Lontoo.
- Effi (2022) *Effin lausunto EU:n julistuksesta digitaalisista oikeuksista ja periaatteista*. <https://effi.org/effin-lausunto-eun-julistuksesta-digitaalisista-oikeuksista-ja-periaatteista>. Viitattu 3.2.2023.
- Euroopan komissio (2022) *Eurooppalainen julistus digitaalisen vuosikymmenen digitaalisista oikeuksista ja periaatteista*. Bryssel 26.1.2022. COM(2022) 28 final
- Flew, Terry (2021) *Regulating Platforms*. Wiley, Lontoo.
- Helberger, Natali (2020) "The Political Power of Platforms: How Current Attempts to Regulate Misinformation

- Amplify Opinion Power” *Digital Journalism* 8:6, 842–854.
- Hohfeld, Wesley Newcomb (1913) ”Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning”. *The Yale Law Journal*, 23:1.
- Horowitz, Minna, Nieminen, Hannu & työryhmä (2019) *Viestintä kuuluu kaikille – Kansalaisten viestinnälliset oikeudet ja mahdollisuudet Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Horowitz, Minna ym. (toim.). (2023) *Epistemic Rights in the Era of Digital Disruption*. Palgrave Macmillan (painossa).
- Kadelbach, Stefan & Günther, Klaus (2011) ”Recht ohne Staat?”. Teoksessa Stefan Kadelbach und Klaus Günther (toim.) *Recht ohne Staat? Zur Normativität nichtstaatlicher Normsetzung*. Campus, Frankfurt.
- Karppinen, Kari & Puukko, Outi (2020) ”Four Discourses of Digital Rights: Promises and Problems of Rights-Based Politics”. *Journal of Information Policy* 10, 304–328.
- Karppinen, Kari & Neuvonen, Riku (2016) ”Viestintäpolitiikkaa hatusta? Avoimuus ja osallistuminen tietoyhteiskuntaan valmistelussa”. *Media & Viestintä* 39:1.
- Kenyon, Andrew T. (2021) *Democracy of Expression: Positive Free Speech and Law*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kettemann, Matthias (2020) *The Normative Order of the Internet. A Theory of Rule and Regulation Online*. Oxford University Press, Oxford.
- Klonick, Kate (2020) ”The Facebook Oversight Board: Creating an Independent Institution to Adjudicate Online Free Expression”. *Yale Law Journal* 129:2418.
- Kreiss (2015) ”A Vision of and for the Networked World. John Perry Barlow’s A Declaration of Independence of Cyberspace at Twenty”. Teoksessa James Bennett and Niki Strange (toim.) *Media Independence: Working with Freedom or Working for Free?* Routledge, New York.
- Maroni, Marta (2022) *The Right to Access The Internet: A Critical Analysis of The Constitutionalisation of The Internet*. Unigrafia, Helsinki.
- Meriläinen, Niina (2014) *Understanding the Framing of Issues in Multi-actor Arenas: Power Relations in the Human Rights Debate*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Moyn, Samuel (2012) *Last Utopia. Human Rights in History*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Moyn, Samuel (2019) *Not Enough: Human Rights in an Unequal World*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Petrachin, Andrea (2018) ”Towards a Universal Declaration on Internet Rights and Freedoms?” *The International Communication Gazette* 80, no. 4 (June 2018): 337–53. doi:10.1177/1748048518757139.
- Pollicino, Oreste (2021) *Judicial Protection of Fundamental Rights on the Internet: a Road Towards Digital Constitutionalism?* Bloomsbury Publishing Plc, Oxford.
- Puukko, Outi (2021) ”Kohti dataoikeudenmukaisuutta – ehdotuksia tutkijoilta ja liikkeiltä”, *Media & Viestintä* 44:2, 145–153.
- Puukko, Outi (2023) ”Productive Power in Digital Constitutionalism: Analyzing Civil Society Actors’ Definitions of Digital Rights”, *International Journal of Communication* (tulossa).
- Redeker, Dennis, Lex Gill, and Urs Gasser (2018) ”Towards Digital Constitutionalism? Mapping Attempts to Craft an Internet Bill of Rights.” *The International Communication Gazette* 80:4, 302–319.
- Sivets, Liudmila (2022) *State control of online freedom of expression by internet infrastructure in Russia: implications for online freedom of expression from the perspective of the new-school speech regulation approach*. Turun oikeustieteellinen tiedekunta, Turku.
- Watson, Lani (2021) *The Right to Know: Epistemic Rights and Why We Need Them*. Routledge, Lontoo.
- Zuboff, Shoshana (2019) *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. Profile Books, Lontoo.